

Інваліднасць і яе тыпалогія

У спецыяльнай літаратуры, заканадаўстве Рэспублікі Польшчы выкарыстоўваюцца наступныя азначэнні паняцця "інваліднасць»:

- «Розныя абмежаванні або функцыянальная недастатковасць (пастаяннага або часовага, поўнага або частковага характару ў сэнсорнай, фізічнай і псіхічнай сферах) чалавека ў грамадстве, якія ўзнікаюць у сувязі з парушэннем, недастатковасцю здольнасці выконваць якую-небудзь дзейнасць агульнапрынятым спосабам " [1, 2].

- "Такі фізічны, псіхічны або разумовы стан, які выклікае сталую або часовую цяжкасць, абмежаванне або немагчымасць самастойнага існавання» [3].

У сваю чаргу, аўтары дэкларацыі правоў людзей з інваліднасцю сцвярджаюць, што чалавек з інваліднасцю – гэта чалавек, які не можа самастойна часткова або цалкам забяспечыць сабе нармальнае індывідуальнае або грамадскае жыццё ў выніку прыроджанага або набытага недаразвіцця фізічнай або псіхічнай дзейнасці [3, 1].

Закон аб прафесійнай і сацыяльнай рэабілітацыі і працаўладкаванні чалавека з інваліднасцю прапануе наступнае вызначэнне чалавека з інваліднасцю: "чалавекам з інваліднасцю з'яўляецца такі чалавек, фізічны і/або псіхічны стан якога пастаянна або часова абцяжарвае, абмяжоўвае або робіць немагчымым выкананне жыццёвых задач і сацыяльных роляў згодна з заканадаўствам і грамадствам» [4].

У той жа час Дэбора Дойч Сміт сцвярджае, што значэнне паняцця інваліднасці вызначаецца ў залежнасці ад асноў, перакананняў, культурнай арыентацыі аўтараў і навуковых дысцыплін. Аналізуючы розныя канцэпцыі аўтар паказвае, што інваліднасць знікла б, калі б грамадства было па-іншаму арганізавана, і што паняцце «інваліднасць» выклікана неабходнасцю палітычнага і гаспадарчага характару ў грамадствах з класавым дзяленнем [5].

У спецыяльнай літаратуры прадстаўлены 2 мадэлі інваліднасці: медыцынская і грамадская. У рамках медыцынскай мадэлі інваліднасць разумеецца як індывідуальная, асабістая праблема з перавагай медыцынскіх мерапрыемстваў. Медыцынская мадэль робіць акцэнт на медыцынскую апеку, індывідуальнае лячэнне, прафесійную дапамогу. З пункту гледжання грамадскай мадэлі інваліднасць разглядаецца ў псіхасацыяльным, асяродкавым, палітычным аспектах, якія спрыяюць грамадскім зменам з акцэнтам на біясацыяльную інтэграцыі, індывідуальнай і калектыўнай адказнасці, зменах у асяроддзі, дачыненні да соцыума, правах чалавека [2]. Прыхільнікі грамадскай мадэлі, прадстаўленай з дапамогай Саюза людзей з фізічнай інваліднасцю супраць сэгрэгацыі ў Вялікабрытаніі, звязваюць

інваліднасць з бескарыснасцю або абмежаваннем актыўнасці, справакаванай сучаснай арганізацыяй грамадства, якая не прымае пад увагу людзей з фізічнай інваліднасцю, выключае іх з удзелу ў грамадскім жыцці [6].

Уладзіслаў Дыктык паказвае, што на практыцы неабходна імкнуцца да інтэграцыі гэтых мадэляў, каб не дзяліць людзей на асобныя катэгорыі. Гэтыя мадэлі павінны разглядацца як дапаўняючыя адна адну.

Дэбора Дойч Сміт падкрэслівае, што вызначэнні, якія мы выкарыстоўваем, адлюстроўваюць вобраз мыслення ў дачыненні да інваліднасці; спосаб рэагавання на інваліднасць, стаўленне да людзей з інваліднасцю можа абмяжоўваць іх незалежнасць, дасягненні, магчымасці [5].

У законе аб прафесійнай і сацыяльнай рэабілітацыі і працаўладкаванні чалавека з інваліднасцю гаворыцца, што існуе 3 ступені інваліднасці:

1. значная, да якой адносяцца “людзі з парушанай дзейздольнасцю, няздольныя да працы або здольныя да працы толькі ва ўмовах ахоўнай працы і якія патрабуюць у мэтах выканання сацыяльных роляў сталай або працяглай апекі і дапамогі іншых людзей у сувязі з няздольнасцю да самастойнага існавання” (няздольнасць да самастойнага існавання прадугледжвае парушэнне дзейздольнасці ў ступені, якая робіць немагчымым задавальненне без дапамогі іншых людзей асноўных жыццёвых патрэбаў, пад якімі разумеюцца перш за ўсё самаабслугоўванне, перамяшчэнне і камунікацыя);
2. сярэдняя, да якой адносяцца “людзі з парушанай дзейздольнасцю, няздольныя да працы або здольныя да працы толькі ва ўмовах ахоўнай працы і якія патрабуюць часовай або частковай дапамогі іншых людзей у мэтах выканання сацыяльных роляў”;
3. лёгкая, да якой адносяцца “людзі з парушанай дзейздольнасцю, якая у істотнай ступені зніжае здольнасць да выканання работы ў параўнанні з людзьмі з аналагічнай прафесійнай кваліфікацыяй без фізічных і псіхічных парушэнняў або якія маюць абмежаванні ў выкананні сацыяльных роляў, кампенсавальныя пры дапамозе артапедычных прыстасаванняў, дапаможных (у тым ліку тэхнічных) сродкаў” [4].

Функцыянаванне чалавека ва ўмовах інваліднасці апісана ў літаратуры ў 3-х вымярэннях: арганічным, псіхалагічным (на ўзроўні асобы), сацыяльным. Гэта дазваляе разглядаць інваліднасць як парушэнне функцыянавання, будова арганізма ў выніку хваробы, траўмы, прыроджаных парушэнняў; абмежаванні актыўнасці і дзейнасці (вопыту і кампетэнцыі) індывіда; недаразвіцця функцыянавання ў сацыяльных ролях (цяжкасць, абмежаванне ўдзелу ў гэтым). Парушэнне функцыянавання, будовы арганізма выяўляецца ў сэнсорных парушэннях (зроку, слыху), парушэнні касцёва-мышачнай сістэмы, недаразвіццю канечнасцяў, паразе цэнтральнай і

перыферычнай нервовай сістэмы. Арганічная дысфункцыя прыводзіць да псіхічнай дысфункцыі: парушэнняў у галіне ўспрымання, мыслення, камунікацыі, узаемадзеяння, маторыкі. Гэта ў сваю чаргу вядзе да сацыяльнай дысфункцыі або жыццёвай недзеяздольнасці, гэта значыць фізічнай несамастойнасці, зніжэнні арыенціроўкі ў навакольным асяроддзі, парушэнням міжасобасных зносін, цяжкасцей у выкананні жыццёвых задач, асацыяльных і антыасацыяльных паводзін. У кожным вымярэнні асобна, а таксама ў сукупнасці з парушэннем арганізма, індывідуальнай асобаснай актыўнасці і недахопамі сацыяльнага акружэння могуць узнікаць розныя цяжкасці і бар'еры, якія абумоўліваюць род неабходнай дапамогі. Існуе залежнасць паміж станам здароўя індывіда і індывідуальнымі і асародкавымі фактарамі, якія могуць уплываць адзін на аднаго і прыводзіць да парушэння арганізма або яго функцый, абмежавання актыўнасці і цяжкасці ўключэння ў соцыум [2]. Дэбора Дойч Сміт падкрэслівае, што ў сучасным свеце мае месца мноства дакументальна пацверджаных выпадкаў выкарыстання і пагарды дзецьмі з інваліднасцю, жудасных умоў знаходжання такіх дзяцей у спецыялізаваных установах; існавання вялікай колькасці дарослых людзей з інтэлектуальнай недастатковасцю, якія не маюць патрэбнай падтрымкі, трапляюць у месцы пазбаўлення волі за злачынствы [5].

З мэтай захавання грамадзянскіх правоў людзей з інваліднасцю, пазбягання іх ізаляцыі, сегрэгацыі, дыскрымінацыі ў Рэспубліцы Польшчы была ратыфікаваная Канвенцыя аб правах людзей з інваліднасцю, распрацаваны Закон аб роўнасці магчымасцяў людзей з інваліднасцю. Згодна з Законам аб роўнасці магчымасцяў людзей з інваліднасцю ўсе людзі з інваліднасцю незалежна ад іх узросту, характару і прычын інваліднасці, ступені яе праяў павінны мець права на індывідуальную дапамогу, якая рабіла б магчымай выкарыстанне іх магчымасцяў і здольнасцяў; кожны чалавек з інваліднасцю павінен быць у стане выкарыстаць сваё асноўнае права на даступнасць да ўсіх сацыяльных выгод [1].

Спіс выкарыстаных крыніц:

1. Bogdaszewski J.: Propozycja projektu ustawy. Ustawa o równości szans Osób niepełnosprawnych. Wrocław. 2008.
2. Pedagogika specjalna, red. W.Dykcik, Poznań. 2005.
3. Daria Ostenda. www.rudaslaska.zhp.pl/.../material_na_tema.21.12.2012.
4. Ustawa z 27 sierpnia 1997 r. o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnieniu osoby niepełnosprawnej.

5. Deutsch Smit D.: Pedagogika specjalna. Podręcznik akademicki. Tom 1. Red. naukowa Mirkowska-Mankiewicz A., Szumski G. Warszawa. 2011.
6. Barnes C., Mercer G.: Niepełnosprawność. Przełożył Morawski P. Warszawa. 2008.

РЕПОЗИТОРИЙ БГПУ